

knæsat af A.D. Jørgensen, af Wegener som en i bund og grund enevældens mand«, hedder det bl.a. (s. 20). Kargaard Thomsens argumentation virker dog ikke helt overbevisende. Wegeners modstand mod junigrundloven 1849 burde f.eks. nok være diskuteret i denne sammenhæng (jf. s. 36f.). Selve dagbøgerne, der desværre først er bevaret fra og med 1851, vidner ikke om en særlig liberal eller demokratisk indstillet mand, men om en konservativ, elitær og kongetro bedsteborger, der dog i modsætning til mange andre af tidens markante personligheder udmærker sig ved at være en overmåde skikkelig og retskaffen mand.

Kun ganske få steder i den 40 sider lange indledning er dagbøgerne overhovedet anvendt. Det rejser hele spørgsmålet om anvendeligheden af Wegeners dagbogsnotater. I forordet (ved Kildeskriftselskabet) kaldes udgivelsen »et bidrag til belysningen af perioden 1851-64 set med en københavnsk embedsmands øjne«. Foruden Wegeners daglige gøremål består optegnelserne da også mest af omtaler af de utallige større eller mindre intriger i det politiske liv: ved hoffet og i og omkring rigsdag og centraladministration. Intrigerne og bysladderer bliver livligt og uforbeholdent kommenteret af Wegener, ligesom en stribe centrale personer får åbenhjertige, oftest bidske skudsmål, der fremsat offentligt kunne have tvun-

get Wegener væk fra embeder og fædreland. Historikeren kan hos Wegener dels hente mange gode personkarakteristikker, dels få livfulde kommentarer til mange af tidens politiske skærmydsler. Dagbøgerne kan bestemt være værdifulde for fornyede studier i folkestyrets problematiske etableringsfase.

Hvorfor skrev Wegener dagbog? Det spørgsmål melder sig uundgåeligt, og læserne er desværre efterladt uden udgiverens betragtninger over dagbørgernes form og indhold, eller hele Wegeners hensigt med overhovedet at føre dagbog. Mit bud vil være, at Wegener skrev, ikke blot for at holde styr på døgnetts kronik, men også for eftertidens skyld. Dagbøgerne virker noget selviscenesættende, men også hudløst ærlige. I dagbogens form, ikke i offentligheden, fremsatte han sine synspunkter for eftertiden. Holder det, er dagbøgerne – om ikke uproblematisk – så dog måske mere interessante, netop fordi de for eftertiden udtrykker det, der ikke kunne siges i samtiden.

Mod sædvane har Kildeskriftselskabet ikke gjort noget særligt ud af selve udgivelsen. Det tynde og gennemsigtige, nærmest telefonbogsagtige papir burde være undgået i en kildeudgivelse. Wegeners dagbøger er ikke kiosklitteratur, men et værktøj, der skal og kan anvendes.

Kenn Tarbensen

DET 20. ÅRHUNDREDE

Ole Sohn: *Der var bud efter dem. Fire skæbnefortællinger fra 30'ernes revolutionære miljø*. (Vindrose, 1994). 252 s.

Tidligere DKP-formand Ole Sohn vakte

i 1992 opsigt med sin debutbog om Arne Munch-Petersen. Med baggrund i akter fra de hidtil hermetisk tillukkede sovjetiske arkiver kunne Sohn i detaljer gøre rede for Munch-Petersens skæbne i Sovjetunionen.

Set udefra kunne Munch-Petersen, der var en af DKP's mest ubarmhjertige og stålsatte offentlige defensorer for Stalins vulgære processer mod »trotskisterne«, synes ramt af nemesis. Ikke desto mindre var Sohns fremstilling båret af sympati for partisoldaten Munch-Petersen.

På samme vis er denne fremstilling om fire kommunisters oplevelser i mellemkrigs- og krigstidens Europa båret af forfatterens dybe loyalitet og sympati for sine hovedpersoner. Bogens titel hentyder til en fællesnævner for de fire personer, nemlig deres indsats i den »antifascistiske kamp«. Alle fire var på forskellig måde en del af den kommunistiske bevægelses illegale apparat, og her var konspiratoriske evner en dyd (og en undertiden velbegrundet paranoia fremherskende). Der er med andre ord lagt op til elementært spændende læsning.

Hovedkilderne er hovedpersonernes beretninger til Ole Sohn, som så undervejs supplerer med akter fra Kominterns arkiv og fra det danske justitsministerium.

Det mest levende indtryk af 30'ernes illegale, konspiratoriske kommunistiske miljø får man via tyskeren Victor Pries' skæbne. Pries var i det uniformerede Roter-Frontkämpfer-Bund fra slutningen af 20'erne og blev tilknyttet KPD's Militärpolitische-Nachrichtendienst, som befattede sig med konspiratorisk arbejde i alle afskygninger. Hermed var Pries en del af Kominterns apparat og var da også i 1930-31 på Kominterns militær-politiske skole i Moskva. Via ISH-sømandsklubben, som var en del af Kominterns illegale kurernet, kom Pries i 1935 til København som politisk flygtning. Her kom han på kant med KPD's illegale emigrationsledelse og blev endog indstillet til eksklusion. Som andre kommunistiske emigranter blev han samtidig nøje overvåget af det danske politi.

I efteråret 1936 rejste Pries til Spanien, hvor han med sin specielle baggrund blev leder af en partisanafdeling under Den Internationale Brigade. Efter borgerkrigens afslutning endte han i Sydfrankrig, hvorfra han forgæves forsøgte at få indrejse- og opholdstilladelse i Danmark. Omkring årsskiftet 1942-43 meldte han sig efter ordre fra det franske kommunistparti til den engelske hær i Nordafrika. Herfra leverede Pries oplysninger til Moskva, som i december 1943 kaldte ham til Sovjet for der at »omskole« tyske krigsfanger.

I sommeren 1944 blev Pries konfronteret med den ni år gamle partisag fra København, og efter et forhør hos Walther Ulbricht blev Pries ekskluderet for »forræderi mod partiet«. NKVD blev orienteret – og så rullede det Kafkaske maskineri. Pries blev deporteret til Tomsk, hvorfra han i 1947 forsøgte at flygte. Flugten blev dog forpurret, og efter talrige forhør erklærede han sig skyldig i alle anklager. Efter 9 år i Gulag-systemet kunne Pries i 1956 igen sætte foden på (vest)tysk jord.

I 1991 blev Pries totalt rehabiliteret af Sovjet.

Bogens tre øvrige hovedpersoner, alle danske, har ingen rehabilitering haft nodig. De er alle kendt som aktive DKP'ere op til vore dage: Villy Fuglsang, Helge Kierulff og Etty Hiort-Lorenzen.

I 1935 var Fuglsang på Lenin-skolen i Moskva, hvor han på tæt hold oplevede opgøret med »trotskisterne«. At Fuglsang havde den rigtige indstilling, fremgår af Kominterns skudsmål, som Sohn har fremdraget: Han var »meget stærk i diskussionerne af de teoretiske spørgsmål«. Disse evner forstod man at værdsætte, efter at Fuglsang fra Moskva var draget til Spanien. Han blev nemlig politisk kommissær ved Martin Andersen Nexø-kampagniet under Ernst Thäl-

mann-bataljonen. Fuglsang blev såret, sendt på partiskole i Madrid, og med borgerkrigens afslutning vendte han tilbage til Danmark, til København. Af partiet blev han sendt til Aalborg for at få sat skik på partiets lokalafdeling. Her blev Fuglsang arresteret af det danske politi i juni 1941, og sammen med andre fremtrædende kommunister endte han i august 1941 i Horserød. Fuglsang var blandt de kommunister, det ikke lykkedes at flygte, da tyskerne overtog lejren den 29. august 1943. Derfor hed næste station KZ-Stutthof med efterfølgende døds march i januar 1945.

Også Etty Hiort-Lorenzen var på Lenin-skolen, i 1933. Om hendes udgangspunkt anfører Sohn, at hun »ikke var særlig politisk vidende, faktisk var hun meget uskolet«. Men efter et år på skolen var Etty med Sohns ord nu »en aktiv og vidende kommunist, som skolens ledelse havde et godt øje til«. Etty, som havde fået »gåsehud over hele kroppen af begejstring«, da hun mødte Kominterns Dimitrov, havde været så flink på skolen, at Komintern pålagde hende at udføre kurerarbejde. Det bragte hende i 1934-35 på flere farlige rejser til bl.a. Paris, Berlin og Shanghai. Først i oktober 1935 blev hun ved Aksel Larsens mellemkomst løst fra sit belastende arbejde og kunne vende hjem til Danmark.

Med sin baggrund som sømand var Helge Kierulffs vej ind i det kommunistiske arbejde ganske naturligt gennem ISH. Og her herskede søfyrbøderformanden Richard Jensen, som kun lød Komintern i Moskva. På Arne Munch-Petersens foranledning kom Kierulff dog også til at udføre partiopgaver, bl.a. som ansvarshavende redaktør på *Arbejderbladet*. Man havde brug for en kolofonredaktør, som kunne tage spjældturene. Gennem Richard Jensen fik Kierulff kontakt til Wollweber-organisationen og var bl.a. involveret i sabotagen i

Københavns havn mod det amerikanske skib »United States«. Civilt nedsatte Kierulff sig som selvstændig mælkeemand. Det viste sig at være et perfekt dække for den næste partiopgave: I 1940 blev Kierulff på Aksel Larsens foranledning leder af DKP's illegale telegrafforbindelse til Moskva. Det betød, at han skulle melde sig ud af partiet og ind i de Konservative. Den pæne mælkeemand blev da heller ikke omfattet af arrestationerne i juni 1941. Først i november 1942 blev han arresteret og udleveret til tyskerne, som oprullede radioforbindelsen til Moskva. I marts 1943 blev Kierulff idømt 2 1/2 års fængsel. Han søgte om at få lov til at afsones sammen med de øvrige kommunister i Horserød, hvilket blev bevilget af de danske myndigheder.

Sohns bog giver et elementært spændende indblik i det illegale kommunistiske miljø og følger sig dermed til en række bøger om emnet, f.eks. Erik Nørgårds om Wollweber-organisationen. Opsigtsvækkende nyt bringer den foreliggende bog ikke. Dens største fortjeneste er måske, at den udgør en glimrende kilde til aktørernes selvforståelse – og vel egentlig også forfatterens. Som nævnt er bogen båret af Sohns uforbeholdne sympati for hovedpersonerne og deres handlinger. Stilistisk identificerer Sohn sig også med sine personer. Kritiske refleksioner skal man derfor lede med lup efter. Der dvæles ved, hvad der trods personlige lidelser og ofre – eller måske netop derfor – må betegnes som kommunistiske stjernestunder: kampen mod fascismen, de danske myndigheders nidkære (og vel ikke ganske ubegrundede) overvågning af 30'ernes kommunistiske miljø, de danske myndigheders grundlovsstridige internering af kommunisterne i 1941, myndighedernes svigt over for de internerede kommunister i august 1943 og kommunisternes ubestrideligt fremtrædende

rolle i den danske modstandsbevægelse. Derimod nævnes intet om Hitler-Stalin-pagten og de implikationer, den fik for kommunisternes holdning fra 1939 til juni 1941. Og forfatteren afstår ganske fra at udfylde denne lakune i sit beretningsmateriale. En lille, men noget særpræget, antydning af DKP's virke fra 9. april 1940 til juni 1941 giver Sohn dog i forbindelse med en omtale af begivenhederne i Horserød i august 1943: De kommunister, det lykkedes at flygte, »... sivede ind i illegalitetens liv og meldte sig igen i den aktive modstandsbevægelses arbejde« (anmelderens udhævelse).

Forfatteren dølger naturligvis ikke de stalinistiske excesser, derimod leder man forgæves efter refleksioner over hovedpersonernes blind- og døvhed over for dem. Et evt. medansvar kommer Sohn ikke nærmere end, at »de troede på Stalin og Sovjetsystemet«. Hverken for hovedpersonerne eller forfatteren er der tale om nogen bodsgang.

Den tidligere DKP-formand har tilsyneladende fundet sig en niche efter kommunismens sammenbrud. Om det kan man mene, hvad man vil. Men for så vidt angår kranke skæbner og bristede illusioner, turde der være stof nok at øse af.

Henrik Skov Kristensen

Erik Johannesen: *Sabotage. Bogen om den danske modstandsbevægelse.* (Centrum, 1995). 309 s.

Forfatteren til bogen med den noget pretentiøse undertitel er tidligere modstandsmand gennem et år. Under sin gymnasietid i Randers kom han ind i modstandsbevægelsen og oprettede en sabotagegruppe i Langå. Efter studentereksamen i 1944 var han en tid i København for at studere ved Polyteknisk Læreanstalt, og også her blev han medlem af en gruppe. Men da tyskerne

truede med at arrestere studenterne, blev anstalten lukket, og han vendte tilbage til sin fødeby, hvor han med sin gamle gruppe deltog i jernbanesabotage og våbenedkastninger. Dette, samt at han angiveligt »har læst alt om besættelsen«, peger han på som sine kvalifikationer for at have skrevet denne bog.

Bogens indhold er netop en blanding af egne oplevelser, som forfatteren har gjort notater om umiddelbart efter besættelsen, og tildragelser/sammenhænge, som er beskrevet i den tilgængelige litteratur om besættelsen. Undertiden kan det være vanskeligt at afgøre, hvilken af de to kildegrupper forfatteren øser af, idet der hverken er noteapparat eller litteraturliste. Heller ikke selve brødteksten giver ret mange vink om forfatterens kilder, så undertiden har anmelderen været noget i tvivl om den præcise proveniens. Hvorom alting er, så består langt hovedparten af bogens indhold af tildragelser og forløb, som tidligere har været publiceret. Bogen er nærmest et katalog over den danske modstandsbevægelses mest spektakulære aktioner, hvadenten det nu var jernbanesabotage, industrisabotage, sabotage mod Værnemagten, aktioner mod skibe, spionage, stikkerlikvideringer etc. Der er med andre ord tale om en kompilation af stjernestunder ofte fortalt af aktørerne selv, så selvfølgelig er bogen elementært spændende og i øvrigt velskrevet. Det må så siges at være bogens hovedfortjeneste.

Ganske vist angiver forfatteren som sagt at have læst *alt* om besættelsen, men i forbindelse med hans punktvisse vurderinger og analyser synes han nu ikke altid at have ladet sig afficere videre af konklusionerne i den tilgængelige litteratur.

Henrik Skov Kristensen

Poul Nyboe Andersen: *Hal Koch og*